

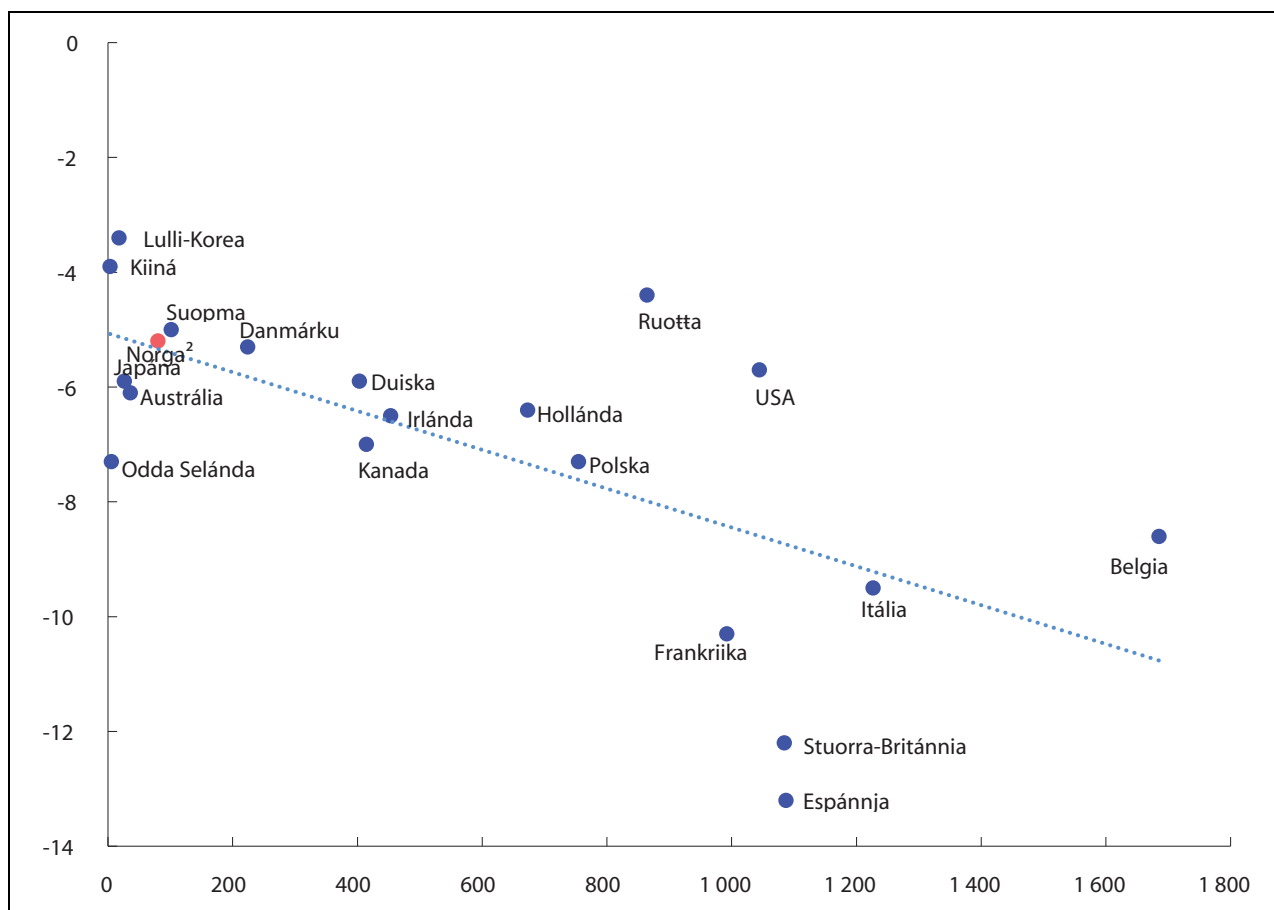
Kapihtal 2 Čoahkkáigeassu

2.1 Bures ráhkkanan servodat

Jagi 2020 guovvamánu 26.beavvi fuomášuvvui covid-19 vuosttaš geardde Norggas. Dát lei álgu dasa mii maŋnelis šattai dat stuorimus roassu Norggas maŋŋil nuppi máilmmisoadi. Dat guoskakai buot servodatdásiide. Álbmoga boahkuheapmi lea álggahuvvon, muhto ollu lea ain eahpečielgas. Mii eat vel dieđe goas roassu nohkka.

Go kommišuvdna loahpaha barggustis, de leat registrerejuvvon badjel 600 covid-19-guoskevaš jápmima Norggas. Sullii 100 000 olbmo leat áibbas barggu haga, measta duppalit dan mađe go ovdal go pandemiija. Dán rádjai lea Norga dattetge eará oarjeriikkaid ektui dat riikka mas lea leamašan vuolimus jámolašvuohta ja pandemiija unnán váikkuhan árvolassáneapmái, geahča govadaga 2.1.

Norgga sajádat Eurohpá olggumus ravddas ja oalle bieđggus ássan lea dagahan ahte rohttu

Figuvra 2.1 Covid-19-guoskevaš jápmima juohke miljovna ássi nammii (lášskoávssis) ja BNB1 proseantadási rievdan (ceakkoávssis). Válljejuvvon riikkat. 2020.

¹ Mihtiduvvon erohusat dan ektui movt OECD lea meroštallan BNB 2020 ahtanuššama ovddiduvvon 2020 juovlamánus ja 2019 skábmamánus.

² Nannan-Norga.

Gáldut: ECDC ja OECD

leavvá njoazibut Norggas go ollu eará riikkain (OECD, 2020a). Kommišuvdna oaihvilda dattetge ahte lea vuoddu dadjat ahte leat eará dilálašvuodát mat leat váldočilgehussan dasa go Norga ná bures lea lihkestuvvan. Dán raporttas min oavil lea eiseválddit mánggaid surggiin livčče galgan buorebut ráhkkanit go pandemiija leavvagodii. Mii čujuhat headjuvuodaide ja váilivuodaide das movt eiseválddit hálddašedje roasu leavvanáigodagas.

Min bajimus árvvoštallan lea dattetge ahte eiseválddit leat bures hálddašan covid-19-pandemiija bures, ja mii áigut čalmmustahttit iešguđetge beliid hálddašeami mat min mielas leat dagahan ahte pandemiija ii lea čuohcan nu garra-sit. Eiseválddit eai sáhtán lihkestuvvat jus riika álbmot eai livčče dorjon doaibmabijuid. Doarjja govvida bures mánga dilálašvuoda mat dagahedje ahte Norgga servodat bures lei ráhkkanan dustet covid-19-pandemiija. Dán oassekapihttalas mii čalmmustahttit Norgga servodaga mihtilmasvuodaid mat min mielas leat ráhkkanahatán álbmoga dustet roasu.

Luohttevašvuotta ja oktiigullevašvuotta

Riikkaidgaskasaš veardádusat leat guhka juo vuosehan ahte dáččat, ja ássit muđui Davviriikkain, eanet luhttet guhtet guimmiidasaset ja eiseválddiide go maid eará riikkaid olbmot dahket (ESS 2018). Dát alla luohttevašvuotta lea leamašan givrodahkan covid-19-pandemiija dustemis. OECD (2020a) deattuha ahte nana luohttevašvuotta lea okta čilgehussain manin pandemiija Norggas lea njommon dan mađe njozet go lea. Sártnistis álbmogii 2020 njukčamánu 18. beaivvi stáhtaministar, Erna Solberg, deattuhii álbmoga luohttevašvuoda:

Go friddjavuotta lea uhkiduvvon, de norgalaččat dahke dan mii lei vejolaš guhtet guimmiidasaset buorin. Dát lea midjiide láchčen ovdamuni mii lea mealgat beaktilat go guđege vearju, ja árvvoleappo go guđege oljofoanda: Namalassii ahte mii luohttit guhtet guimmiidasamet.

Erna Solberg TV:s sáddejuvvon 2020 njukčamánu 18. beaivvi

Vahkkuid ovdal go Norga giddejuvvui 2020 njukčamánu 12. beaivvi de álbmogis geain lei «nana» dahje «hui nana» luohttevašvuotta dasa movt eiseválddit barge njejahit korona njoammuma.¹ Maŋŋil giddema de luohttámuš fas lassánii ja lea bisson miehtá pandemiija áigodaga.

Almmá dan luohttámuša de livččii leamašan mealgat gáibideaddjin eiseválddiide oáčuhit olbmuide čuovvut daid rávvagiid ja gohččosiid maid sii ovdidedje. Mii dárkilat suokkardit álbmoga luohttevašvuoda 16. kapihttalas.

Korona virusa earenoamášvuotta lea ahte dat ii leat nu váralaš nuorra ja dearvvaš olbmuide, muhto váralaš sidjiide geain leat vuolláasaš dávdat. Nuoraide alces dagahivčče lagas sosiála oktavuodát earáiguin smávit riskka pandemiija áigodagas. Muhto mearkkašivččii riska duodalaš buhcciide njoammudit pandemiija. Dalle go eai balljo oidnon ruoššabiktasat nuorain gean vándardedje gáhtaid mielde 2020 miessemánus, dat čielgasit čájehii ahte nuorra buolvva oahppit čájehedje solidaritehta izlvuorasiidda ja buhcciide. Mihtideapmi čájeha ahte lea stuorra oassi álbmogis geain lea ballu ahte sii sáhttet «njoammudit earáid» covid-19-pandemiija.²

Davviriikkalaš servodatmálle

Áigečála The Economist nammadii jagi 2013:is davviriikkalaš málle «super málle», ja čujuhii dasa ahte davviriikkat dábálaččat bures cevzet surggiin nugo mat gilvalannávccas, dearvvašvuodas ja eallinárvvus.³ Málles leat golbma vuodđocakki: ekonomalaš stivrejupmi, almmolaš čalgopolitihkka ja organiserejuvnon bargoeallin (Fløtten ja Trygstad 2021). Servodatmálle lea mángga dáfus leamašan givrodahkan Norgii go pandemiija leavvagodii.

Vuosttažettiin leat buori čalgoortnegat Norggas leamašan dehálačča. Dát guoská earenoamážiid ortnegii mas dievas bálká mákso buozalmasvuoda oktavuodas. Dat lea dagahan ahte eanas bargit áibbas goluid haga leat sáhtán čuovvut rávvagiid ahte bissut ruovttus buohcama oktavuodas, ja välljet errema jus vávje njoammuma. Lea riska ahte dákkár rávvagiid ja gohččosiid čuovvut livččii váddáset jus olbmot livčče manahan ruđaid (Fevang ja Mamelund 2020).

Jagi 2020 leat eiseválddit ásahan viiddis ekonomalaš doaibmabijuid maid eat obanassiige ođđaset áiggis lea oaidnán (Ruhtadandepartemeanta,

¹ Dat ovdanboahhtá Dearvvašvuodadirektoráhta *Korona vuhteš*, man Mindshare ja Respons analyse čadaha. Geahča maiddái 14.1 govastaga dán raportta 14 kapihttelis.

² Jagi 2020 čakčamánu álggu rájes ledje čuovvovaš gažaldagat oassin Dearvvašvuodadirektoráhta *Korona vuhteš*: «Man muđui vuorjá du ahte don sáhtát earáide njoammudit koronavirusa». Oassi vástádusain «olle ollu» dahje «mihá ollu» rievddadii gaskal 61 ja 75 proseanta jahkemolsuma rádjai.

³ The Nordic countries. The next supermodel. The Economist guovvamánu 2.beaivi 2013

2020). Stuorra oassi doaibmabijuin leat leamašan buhtadussan fitnodagaide ja bargiide geat lea manahan dietnasa pandemiija dihte. Ahte searvevuohta dán ládje ovttas veahkeha sin geat garra-sepmosit gillájit ekonomalaččat pandemiija dihte, lea doaivumis dagahan ahte álbmot lea dorjon eiseváldiid pandemiija hálldašeami.

Maiddái dat ahte eiseválddit ja bargiidorganisašuvnnat leat lihtodan ovttasbargat pandemiija eastademiin lea leamašan givrodahkan heahdedili oktavuodas. Dát golmma oasálaččaid ovttasbargu mearkkaša earret eará ahte ráđdehusa ja bargo-addi- ja bargiidorganisašuvnnaid ovddasteaddjit jeavddalaččat deaivvadit. Sii dovdet ja luhttet guhtet guimmiidasaset. Ovttasbargu lea bisuhuvvon miehta jagi 2020, ja lea leamašan givrodahkan pandemiija hálldašeamis. Dalle go stáhtaministar gohčui stáhtaráđiid čoahkkimii stáhtaministarásodahkii gaskavahku njukčamánu 11.beavvi 2020 digaštallat ekonomalaš doaibmabijuid, de sii maiddái plánejedje čoahkkimiid bargoeallima oasálaččaiguin.⁴

Muitogovva mii lea báhcán organisašuvnnaid oaiviliin, lea ahte golmma oasálaččaid ovttasbargu lea leamašan dehálaš doaibma pandemiija áigodagas. Vuosttažettiin leat deaivvadeamit leamašan dehálaš lávddit bealálaččaide go galget ovddidit evttohusaid dasa movt muddet njoammuneastadandoaimmaid ja ekonomalaš buhtadandoaibmabijuid. Doaivumis evttohusat iešalddis leat leamašan heivvolačča maiddái eiseválddiide, vai sii ožžo dieđuid pandemiija váikkuhusain ja njoammuneastadeami doaibmabijuid birra. Doaivumis lea ovttasbargu maiddái mielddisbuktán ahte eiseválddit nagodedje organisašuvnnaide ciekka-hit ipmárdusa ja doarjaga njoammuneastadeami doaibmabijuide.

Beaktilis dearvvasvuodálágádus

Dearvvasvuodábálvalusain lea leamašan guovddáš sajádat áigodagas go pandemiija lea leavvan. Norggas lea buorre ovdánahttojuvvon dearvvasvuodavuogádat ja ceavzá buoremusat eará riikkaid dearvvasvuodavuogádagaid veardi-deamis. Beasatlašvuohta dearvvasvuodábálvalusaide lea buorre, ja Norga lea daid riikkain máilmmis gos unnimus olbmot jábmet dávddaide maid sáhttet dálkkodit dearvvasvuodábálvalusas (OECD, 2019a). Ovttas Sveitsain lea Norge dat

OECD-riika mii eanemus oasi ruđaid bidjá brutto nationálabuktaga ektui. OECD-riikkaid gaskkas lea Norggas buot eanemus doaibmi buohccidivššarat ja doaktárat virgáduvvon olmmošloguset ektui (OECD, 2020a).

Norggas leat buori huksejuvvon vuodđodearvvasvuoda bálvalusat mat doaimmahit dearvvasvuodafálaldagaid doppe gos olbmot orrot. Dearvvasvuodavuogádat main lea nana vuodđodearvvasvuodábálvalus váikkuha bures álbmoga dearvvasvuhtii ja eallinahkkái (WHO, 2018). Dás-seárvosaš dearvvasvuodábálvalusaid olahanmuddu main lea buorre kvalitehta, beroškeahhtá sohka-beali, agi, doaibmadási, ássanbáikki ja sosiála gullevasvuoda lea leamašan vuodđoprinsihppa norgalaš dearvvasvuodábálvalusas mánga logijagi áigodagaid.

Digitaliseren ja ruovttukantuvrra vejolašvuodát

Dalle go Norggas giddejedje buotlágan bálvalusbargosajiid, de sirde mánga čuođi bargi iežaset kontorsaji ruovttuidasaset (YS 2020). Aviisabuvttadeapmi, beaiveruhtaohcamušaid meannudeapmi ja nevvohatbálvalusat doaimmahuvvojede 2020 giđa ruovttuin priváhta gievkaniin ja stobuin. Nu dáhpáhuvai maiddái oahpahusain, go buot skuvllat, universitehtat ja allaskuvlla giddejedje. 35 kapihtalis mii čállit ahte sullii bealli buot Norgga bargiin 2020 njukčamánu sirdde bargobáikkiset ruovttukantuvrraide.

Okta váldoeavttuin go dán lei vejolaš dahkat, lei go eanas norgalaččain lea interneahhta ruovttuin. OECD (2020b) mielde ledje sullii 80 proseanta buot ruovttudoaluin jagi 2018 govdaferpmádat. Seammás lea Norggas stuorra oassi bargguin maid lea vejolaš ruovttukantuvrras doaimmahit (Dingel ja Neiman 2020). Ahte sullii bealli olles bargoveagas sáhtte joatkit barggus almmá kollektiivajohtolaga geavaheames eige dárbbášan deaivvadit bargoustibiiguin, mearkkašii ahte stuorra oassi ekonomalaš doaimmas bisuhuvvui seammásgo njoammunsuddjen doahhtaluvvui.

Servodaga digitaliseren lei maiddái mearrideaddjin vai oahppit ja studeanttat galge oážžut oahpahusfálaldaga dalle go skuvllat, universitehtat ja allaskuvllat ledje giddejuvvon. Oahpahusdirektevra, Hege Nilssen, dajai dán kommišuvdnii go sii su jearahalle:

Mii leat okta dain riikkain máilmmis geain lea buorre vuodđostruktuvra ja buori teknihkkalaš

⁴ Dát čállo reivves mii lea beaiváduvvon 2020 suoidnemánu 1.beavvi man Stáhtaministara kantuvra sáddii til Koronakommišuvdnii.

rámmat vai sáhttet viidát fállat digitála oahpa-husa.

Hege Nilssen kommišuvnna jearahallamis oddajagemánu 13. beaivvi 2021

Nuppástuhtindáidu ja ángiruššan

Pandemiija áigodagas leat ollu ovdamearkkat mat čájehit ahte bargit, organisašuvnnat ja ovttaskasolbmot leat ángiruššan mealgat guhkkeli go maid sáhtii vuordit. Mii oaidnit earret eará ahte eaktodáhtolašvuohta lea leamašan dehálaš oallugiidda pandemiija vuolde – sihke veahki bakte gearggusvuodabarggus, gulahallamis iešgudetge joavkkuiguin ja bisuheames doaimma ja sosiála doarjaga olbmuide. Bargit dearvvašvuođa- ja fuolahusbálvalusain, suohkaniin, stáhtahálddahusas ja eará doaimmain lea čájehan nana nuppástuhtindáiddu ja ángiruššama.

2.2 Kommišuvnna váldocekka

1. Eiseváldiid pandemiija hálddašeapmi lea oppalaččat leamašan buorre.

Gáibideaddji dilis mii riikkas lea leamašan de leat eiseválddit jođanit nuppástuhtán ja mearridan doaibmabijuid dan mielde movt heahtedilli lea ovdánan. Maŋŋil go pandemiija lea ceavzán olles jagi, lea Norga okta dain riikkain Eurohpás geain lea vuolimus jámolašvuohta ja unnimusat gillán ekonomalaččat. Eiseválddit eai livčče lihkestuvvan jus álbmot eai livčče dorjon ja doahttalan njoammuneastadeami doaibmabijuid. Norggas olbmot luhttet guhtet guimmiidasaset ja eiseválddiide. Dát lea okta dain diliin mii dagahii ahte norgga servodat nu bures lei ráhkkanan heahtedili dustet.

2. Eiseválddit dihte ahte pandemiija lei nati-onála heahtedilli mii lei eanemus jáhkehahti, ja mas doaivumis ledje eanemus negatiiva váikkuhusat. Dattetge sii eai lean doarvái gergosat go viiddis ja duodalaš covid-19-pandemiija leavvagodii. Ráddehusas leat ovddasvástádus plánet ja mihttodallat riikka gearggusvuođa. Njoammunsuodjalanláhka addá Dearvvašvuođadirektoráhttii válddi giddet skuvllaid ja doaimmaid olles riikkas dahje muhtun osiin vai eastadit njoammuma. Dattetge eai leat ráhkaduvvon bienalaš logahallamat, eaige plánet eaige čađahuvvon hárhjehallamat main galget dáid doaibmabijuid geavahit. Nati-onála pandemiiplána mielde galggai stuorra álbmogis njoammuduvvot ovdalgo eiseváldiid galget mearridit viiddis doaibmabijuid. Danin suohkaniin ja servo-

dagas muđui lea unnán vejolašvuohta ráhkkanit dustet njoammuma eastaduvvon guhkit áiggi.

3. Ráddehus ii leat gearggusvuodabarggus vuhtiiváldán movt riska ovttas suorggis vuolgas das movt riska lea eará surggiin.

Gearggusvuodavuogádaga vuodu ahte juohke suorggis galget árvvoštallat iežaset riska ja hearkesvuođa, behttet go ii oktage váldde ovddasvástádusa árvvoštallat makkár váikkuhusat oppalaččat leat servodahkii. Lea dárbu ovdánahttit surggiidgaskasaš vuogádaga mii duste dan movt iešgudetge surggiid riskat váikkuhit surggiide gaskasaččat. Dát lea vásáhusvuodustuvvan oahpan gearggusvuhtii oppalaččat.

4. Ráddehus didii ahte lei mihá jáhkehahttin ahte dáiddii lea váttisin gávdnat njoammuneastadanávdnasiid pandemiija vuolde.

Dearvvašvuođadirektoráhtta čujuhii dasa sihke dalle go árvvoštalle sarsdávda jagi 2003:s ja eboladávda i 2015. Ii goabbáge dain ovdánan rohtun. Dattetge ii leat ráddehus fuolahan rájuid huksema. Miehta 2020 giđa váilo ollu dávvirat, earenoamáziid suohkaniid dearvvašvuođabálvalusas, muhto maiddái spesialistadearvvašvuođabálvalusas. Dađistaga nagodedje háhkat njoammuneastandávviid din go oallugat servet veahkkin daid háhkat. Go dávviriid galge juogadit de Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta unnán vuhtiiválde suohkaniid.

5. Kommišuvdna árvvoštallá ahte lei riehta 2020 njukčamánu 12.beaivvi álggahit viiddis doaibmabijuid.

Dan áigge lei unnán diehtu njoammuneastandoaimma váikkuhusain ja nana eahpesihkarvuohta njoammundili birra. Min árvvoštallama mielde dát lei rievttis mearrádus dan sadjái go háhkat eanet máhtolašvuođa. Mis dattetge ii leat vuoddu árvvoštallat ledje go rievttis čoahkkádu-sat doaibmabijuin maid álggahuvvo. Vaikko mii oaivvildit ahte lei riehta álggahit doaibmabijuid, de buot doaibmabijuid čoahkkádu-sat lei hejot čielggaduvvon ja hejot ráhkkanahattojuvvon. Dilli lei oalle eahpečielggas, muhto áigu gáržžui eanet mii livččii lea dárbbášlaš. Álbmotdearvvašvuođainstituhtta diedihii oddajagemánu loahpas ahte lei vuordagis ahte rohttu galggai leavvat Norgii. Guovvamánu gaskkamuttus álggi Dearvvašvuođadirektoráhtta digaštallat vejolašvuođa giddet skuvllaid ja eará doaimmaid. Mii oaivvildit ahte direktoráhtas livččii doarvái áigi viežžat máhtolašvuođaid eará surggiin ja ráhkkanahhttit doaibmabijuid. Proseassa ja árvvoštallamat dassázi go

mearridedje fápmuibidjat «buot viidámus doaibmabijuid mat Norggas leat álggahuvvon ráfiáig-gis» eai leat čálalaččat duodaštuvvon.

6. Mearrádus ahte álggahit viiddis njoammuneastadeami doaibmabijuid 2020 njukčamánu 12.beavvi livččii ráddehus galgan mearridit iige Dearvvašvuodadirektoráhtta.

Vuoddolága §28 mielde galget dehálaš áššit meannuduvvot stáhtarádis. Mearrádus ahte fápmuibidjat dan maid stáhtaministar gohčodii «buot viidámus doaibmabijuid mat Norggas leat álggahuvvon ráfiáig-gis», guoskkai olles servodahkii, čuozai álbmoga vuoigatvuodaide ja lei čielgasit stuorra ja dehálaš ášši. Sihke dearvvašvuodaministar ja stáhtaministar leigga mielde mannolagas gitta giddejumi rádjai, ja ráddehusas livččii doarvái áigi dán ášši meannudit stáhtarádis.

7. Koronapandemiija álggus eiseválddit eai dáhkidan ahte njoammuneastandoaimmat dávistedje olmmošvuoigatvuodaid ja vuoddolága.

Lea heahdediliin ahte lea stuorimus várra ahte Vuoddoláhka ja olmmošvuoigatvuodat sáhttet rihkkojuvvot. Eiseválddit livčče galgan adnit gamuset vai sihkkarastte ahte pandemiija hálddašeapmi dahkkui daid rámmaid mielde maid Vuoddoláhka ja olmmošvuoigatvuodat bidjet. Dat ii dahkkon pandemiija álgoáig-gis, eaige guovddáš eaige báikkálaš eiseválddit balljoge árvvoštallán njoammuneastandoaimmaid vuoddolága ja olmmošvuoigatvuodaid ektui. Eiseválddit leat kriisaáig-godaga vuolde šaddan eanet diđolaččat ja árvvoštallet dál doaibmabijuid Vuoddolága ja olmmošvuoigatvuodaid ektui.

8. Covid-19-pandemiija vuolde lea norgga eiseválddit álggahan njoammuneastandoaimmaid mealgat viidábut go oktage lei jurddašan dahje plánan.

Vai bissehit ja eastadit pandemiija lávdama, leat eiseválddit álggahan mánggaid doaibmabijuid, min vuodđun earret eará lea njoammunsuodjalanláhka, mii garrasit lea váikkuhan olbmuid priváhta birra ja vuoigatvuodaid. Ii gudege oarjeriikkas ledje oaidnán ahte dán ládje sáhtte hálddašit pandemiija. Dát lea paradig-mamolsun. Ovdal leavvama lei plána ahte njoammuneastandoaimmat galget geavahuvvot veahkkinn njoahcudit njoammuma ja «geahpidit lávdama», nu ahte eai no ollu olbmot galgan oktanaga buohccát. Dás čájehuvvui ahte njoahcudanstrategiija SARS-CoV-2 virusiin lei ilá gáibi-

deaddjin, ja ahte njoammun álkidit lávdagodii juste nuppe ládje go áigumuš lei. Ráddehusa strategiija jávkadit njoammuma ja dan doalahit vuollegis dásis, mearkkaša ahte unnán olbmot manahit vuostálastinnávcca (immunitahta) pandemiija vuostá. Danin lea dehálaš ahte boahkut bohtet oalle fargga dahje ahte lea beaktilis dikšu.

9. Kommišuvdna oaivvilda ahte eiseválddit jeavddalaččat fertejit árvvoštallat strategiija movt pandemiija hálddašit.

Ráddehusa mihttomearri lea dárkkistit njoammuma dassážiigo buohkat leat boahkuvvon. Boahkuheapmi álggahuvvui jagi 2020 loahpas, ja go kommišuvdna loahpaha barggustis 2021 njukčamánu, ÁDI (Álbmotdearvvašvuoda Insti-tuhtta) oaivvilda ahte ovdal 2021 geasi galget stuorra oassi rávisolbmui leat boahkuvvon. Dattetge lea riska ahte odđa viruśslájat sáhttet ihttit dahje ahte boahkut nohket ja guhkidit pandemiija bastevašvuoda. Pandemiija dagaha alla goluid sihke servodahkii ja olbmuide. Garra njoammuneastandoaimmat veahkehit suddjet vuorrasiid ja riskajoavkkuid buohcama ja jápmima vuostá. Seammás lea dáid viiddis doaibmabijuin stuorra vahátváikkuhusa mas lassánit dan mielde man guhka njoammuneastandoaimmat bistet. Mađi guhkit áiggi covid-19-pandemiija bistá, dađi stuorit bahkadas eiseválddiide go galget vihkkedallat noaddejuohkima servodagas. Dássáži lea dárkkástusstrategiija ipmirduvvon dat lahkanaddan mii obanassiige dagaha unnimus váikkuhusaid servvodahkii. Rievdadusat vuordámušain ovddasguvlui, ovdamearkka dihte dikšunvejolašvuodain, boahkuin ja immunitahtas sáhttet rievdadit dán árvvoštallama.

10. Lea givrodahkan ahte suohkaniin lea nu stuorra ovddasvástádus njoammuma eastamis Norggas.

Dovdet báikkálaš dilálašvuodaid lea dehálaš go suohkanat galget vuohttut njoammunbálgáid, árvvoštallat man duodalaš njoammun lea ja álggahit njoammuneastandoaimmaid. Suohkaniin lea leamašan váldodoaibman njeaidin ja jávkadit njoammuma iskat, sirret, njoammunvuolgga vuohttit ja erret (ISVE doaibmabijut) ja mearrádušat njoammunsuodjalanlága mielde. Ráddehus ja Dearvvašvuodadirektoráhtta leat leamašan beare mañjit dieđihit ja geasuhit mielde suohkaniid go guske mearrádusaide mat galge čadahuvvot báikkálaš dásis. Ráddehus lea ovddidan gáibádu-said suohkaniidda, ja livčče galgan buorebut láchet dili vai suohkanat galge nagodit ollašuhttit gáibádu-said.

11. Njoammunsuodjalanláhka lea leamašan dehálaš reaidun heahthedili hálddašeamis, muhto láhka berre odasmahttojuvvot.

Njoammunsuodjalanláhka lea addán sihke guovddáš ja báikkálaš eiseválddiide dárbbáš fápmudusaid pandemiija hálddašeamis. Lágas leat mearrádusat mat addet sihke suohkaniidda ja Dearvvašvuodadirektoráhttii vejolašvuoda hoahpus mearridit doaibmabijuid njoammunsuodjaleami dihte. Kommišuvdna oaivvilda ahte dát mearrádusat berrejit joatkašuvvot. Dat lea dehálaš vai galgá lea vejolašvuolta suddjet álbmoga boahtti, duodalaš pandemiijaid vuostá. Seammás mii oaivvildit ahte láhka ii bija doarvái čielga gáibádusaid demokrátalaš bearráigehččui go njoammuneastandoaimmaid jođánit fertejit mearridit. Dasa lassin ii leat ovddasvástádusjuohku gaskal stáhta ja suohkaniid doarvái bures čielggaduvvon lágas.

12. Eiseválddit leat buori muddui lihkostuvvon gulahallamis álbmogin.

Ráđdehus lea rahpasit kommuniseren ahte sii leat eahpesihkkarat movt pandemiija galggai ovdánit ja movt njoammuneastandoaimmat doibme. Sii leat almmuhan fágalaš rávvagiid maid sii leat ožžon, eaige čiegadan ahte leat politihkalaš mearrádusat. Nu movt mii oaidnit dán, de lea rabasvuolta ásahan stuorit luohhtevašvuoda. Álbmoga eanetlohku báhkkođit luohhtevašvuoda dieđuide sii ožžo dearvvašvuodaeiseválddiin pandemiija áigodaga vuolde. Go álbmot lea rievddadan láhttenvuogi pandemiija áigodagas, de dat lea čielga einnostus ahte eiseválddit leat olahan álbmogii dieđuiguin. Dattetge lea oassi sisafarrejeaddji álbmogis geaidda eiseválddit eai leat seamma bures olahan dieđuiguin. Eiseválddiin berre leat plána movt heahthedilis joksat dihto joavkkuide.

13. Ráđdehusas váillui plána movt hálddašit olgoriikkas bukton njoammuma dalle go odđa njoammunbárru leavai Eurohpás 2020 čavčča.

Pandemiija hálddašeamis leat leamašan smávva mearrádusat mat leat loktejuvvon badjelii dássái hálddašanráidalasas. Dát bargovuohki sáhtta váikkuhan ráđdehusa vejolašvuoda čadahit ollislaš árvvoštallamiid. Dalle go ráđdehus geahpidii njoammuneastandoaimmaid 2020 geasi guvlui, de sii dahke mánga árvvoštallama ovttaid mielde. Ráđdehus ii árvvoštallán buot geahpádusaid viso visot, ja sis eaige lean plánat movt dustet lassáneaddji njoammuma rájaid badjel.

14. Pandemiija lea guoskan buohkaide, muhto dat geográfalaš erohusaiguin.

Seammás go muhtun suohkaniin ii obage lean njoammun, leat Oslos ja mánga eará suohkaniin leat leamašan ollu njoammumat ja viiddis doaibmabijut guhkit áigodagaid. Vuorrásat ja olbmui geain leat eará dávddat lea leamašan stuorit riska dohppehallot duodalaš dávddaide ja jápmit. Soames sisafarrejeaddji joavkkuin leat leamašan alla njoammunlogut. Soames ealáhusain leat leamašan alla njoammunriskat. Eará ealáhusain leat vásihan ekonomalaš váikkuhusaid njoammuneastandoaimmaid dihte, ja leat leamašan mearkkašahtti ollu eretcealkimat ja virgeluomut. Bargguhisvuolta lea leamašan allat daid olbmuid gaskkas geain lea unnán oahppu, vuollegis bálká ja sin gaskkas geat leat riegádan olgoriikkas. Sosiála oktavuodaid gáržžideapmi lea leamašan earenoamáš noadđin mánáide, nuoraide, institušuvdnaásiide ja sidjiide geat orrot akto. Ahte pandemiija váikkuha iešguđet ládje dahje botnjut, lea juoga maid eiseválddit fertejit vuhtiiváldit čuovvovaš váikkuhusguorahallamiin.

15. Mánáide ja nuoraide dat pandemiija lea leamašan stuorra noadđin, ja váikkuhusaid dáidit oaidnit otná nuoraid eallingearddi mielde.

Ruovttuskuvla ja digitála oahpahus sáhtta dagahit unnit oahppanmovtta ja heajut oahppaneavttuid. Dat sáhtta dagahit luohpama skuvllas ovdal áiggi mii dagaha bistevaš váikkuhusaid mañnelis eallimis oážžut barggu. Hearkkes mánat ja nuorat leat earenoamážit gillán pandemiija vuolde. Mánga dehálaš bálvalusa oalát dahje belohahkii heaittihedje 2020 gida. Doaivumis leat fuolahusvállit, veahkaválddalašvuodát ja illásteamat lassánan pandemiija áigodagas, muhto vuos eai gávdno sihkkaris logut dán birra. Vai sihkkarastit ahte hearkkes mánat ja nuorat ožžot veahki ja vuhtiiváldojit boahhtevaš heahthediliin, de fertejit ráhkaduvvot plánat dán várás.

16. Ekonomalaš golut pandemiija dihte šaddet alladat.

Virusleavvan dagahii norgalaš ekonomijii garraseamos hedjoneami nuppi máilmmisoađi rájes. Mátkealáhusaide ja kulturealáhusaide dat garrasepmosit lea čuohcan. Moatti vahkus 2020 njukčamánu de logahallon bargguhisvuolta lassánii njealjegeardánit. Bargguhisvuolta fas njeiejai gida ja geasi mielde. Jagi loahpas ledje dattege duppalit dan mađe olbmot barggu haga go ovdal pandemiija. Jus eiseválddit 2020 njukčamánu livčče vuordán fápmuibidjamis viid-

dis doaibmabijuid, de livčče vel garraset váikkuhusat čuohcan bargomárkanii ja ealáhusdoibmii.

17. Lea beare árrat konkluderet pandemiija guhkitáiggi váikkuhusaid.

Vásáhusat leat vuosehan ahte bargguhivuohta dábálaččat láve guhkibuš bissut. Vaikko mánggas máhccet ruovttoluotta bargguidasaset go dilli fas normaliserejuvvo, de lea dattetge ballu ahte mánggas bistevaččat duvdojuvvojit eret bargoeallimis. Heajut oahppofálaldagat pandemiija vuolde sáhtta hedjonahttit bargovejolašvuodaid otná nuoraide. Geahpiduvvon sosiála oktavuodát ja unnit rumašlaš doaimmat sáhttet dagahit bistevas dearvvašvuodaváikkuhusaid. Iešgudetláganvuodát njoammunriskas, duodalaš buozalmavuohta ja ekonomalaš ja sosiála váikkuhusat pandemiijain sáhttet daid nannet ja dagahit lassi dearvvašvuodaerohusaid álbmogis. Mii dál vuos diehtit beare unnán man garrasit dákkár negatiiva váikkuhusat šaddet.

2.3 Rapportta oasis

Oassi I rapporttas álggahuvvo min ovdaságain. Guovddáš oasis min barggus lea ahte galggaimet guorahallat mii dáhpáhuvai daid dilihis ja árjjalaš beivviid 2020 njukčamánu dallego ráfiáiggi buot viidámuš doaibmabijut mearriduvvojedje. Midjiide lea leamašan dehálaš ipmirdit makkár dilis eiseválddit ledje, man duodalaš dilis sii oaivvildedje ahte sii ledje, makkár dilihisvuoda sii vásihedje. Ovdaságas mii bienalaččat čilget mii dáhpáhuvai goas ja geat ledje mielde mearridanmannoagain daid manjimus beivviid dassáži go Norga giddejuvvui njukčamánu 12.beavvi 2020. Ovdasága manjnelis mii čilget iežamet váldocekámušaid, ja mii čilget soames givrodagaid norgga servodagaid, mat leat dagahan ahte Norga lei bures ráhkkanan dustet pandemiija. Mii čilget maiddái movt mii leat ipmirdan ja gáržžidan iežamet fápmudusa ja čilget movt mii leat bargan dáinna bargogohčosiin.

Raportta II oasis mii árvvoštallat pandemiija gearggusvuoda mii Norggas lei, dallego covid-19-pandemiija čuoza riiki. Árvvoštallama vuoddu mii čilget mat leat guovddáš oasis gearggusvuodas obbalaččat ja pandemiija gearggusvuodas earenomážiid, ja válddahit aktevrraid, rollaid ja ovdasvástádusa pandemiija gearggusvuodas. Mii leat čiekŋudan stáhtalaš pandemiija gearggusvuhit ja leat geahčadan stáhtalaš pandemiija riskaárvvoštallamiid, hárjehallamiid ja olles plánaráida-

lasa. Mii árvvoštallat suohkaniid gearggusvuoda njoammunsuorggis, ja man muddui sii ledje gergosat hálldašit dan viiddis pandemiija maid mii leat aidnán.

Oassi III mii kártet ja árvvoštallat eiseváldiid njoammunhálddašeami servodagas vuosttaš njoammuma oktavuodas. Mii fuomášuhttit mearridanproseassa gitta giddema rádjai mii lei njukčamánu 12.beavvi ja makkár strategiijaid eiseválddit leat välljen njoammundilálašvuoda hálddašeapmái. Viidáset mii geahčadat maid ráđdehus dagai go servodat fas rahppui manjil vuosttaš njoammunbáru ja movt eiseválddit gulahalle álbmogiin. Dán oasis loahpas mii fuomášuhttit movt eiseválddit leat hálldašan iskama, sirrema, vuohtima ja errema (ISVE).

IV oasis mii kártet ja árvvoštallat movt eiseválddit organiserejedje doaimmaset koronakriisa vuolde ja movt sii barge pandemiija hálddašeames. Mii geahčadit maiddái movt iešgudetge oasálaččat doibme gaskaneaset, maiddái movt ovttasbargu gaskal báikkálaš ja stáhtalaš eiseváldiid doaimmai. Ovddasvástádusa juohkin ja ovttasbargu gaskal Dearvvašvuodadirektoráhta ja Álbmotdearvvašvuodainstituhtta maiddái árvvoštallojuvvo dán oasis.

V Oasis mii geahčadit njoammuneastadandoaimmaid pandemiija vuolde demokratiija ja riektestáhta perspektiivvas, ja kommišuvdna lea dárkilat geahčadan soames juridihkalaš aspeavttaid eiseváldiid pandemiija hálddašeamis. Ahte eiseválddit čadat bissu rievttálaš daid rámmaid siskkobealde mat leat gustovačča min servodagas, lea vuđolaš vai ássit riektesihkarvuota galgá vuhtiiváldot ja doahttaluvvot maiddái heahtedilis. Váldodeaddu dán oasis árvvoštallamis guoská daid ollu doaibmabijuide ja njuolggadusbuvttadeapmái main njoammuneastanláhka lea vuoddu sihke stáhta ja suohkaniid bealis. Mii leat maiddái kárten suohkanlaš mearrádusaid ahte gáržžidit finademiid fuollaásodagain, nu movt Stuorradiggi mearrádusastis lea ávžžuhan kártet movt almmolaš eiseváldiid leat hálldašan gáržžidan vejolašvuoda guosis fitnat ja gielán fitnamis vuorasolbmuid ja doaimmashehttejuvvon olbmuid ásodagain korona pandemiija vuolde.

Oasis VI mii geahčadit movt hálddašeapmi lea leamašan spesialistadearvvašvuodabálvalusas ja suohkanlaš dearvvašvuoda- ja fuollabálvalusas. Mii čilget movt buohcciviesut hálddašedje gidema ja kapasitehta lasiheami, ja buohtastahttit buohcciviesuid doaimma gidde rájes ja jagi loahpa rádjai jagi 2019 dieđuid vuodul. Vástideaddji veardideami dahkat mii suohkanlaš dearvvašvuodabálvalusas (fástadoavttir ja bahkadasdoavttir). Mii

maiddá geahčadit movt ovttaskas buohccisiiddat ja eará suohkanlaš fuollabálvalusas hálddašedje njoammuneastandoaimmaid. Loahpas mii ovdanbuktit soames davviriikkalaš perspektiivaid boarrásiidfuolahusa organiseren pandemiija áigodagas.

VII oasis mii geahčadit guovddáš servodatdoaimmaid ja movt servodatlaš váikkususat hálddašuvvojit. Mii gahččat movt ráđdehus dovđáhii guovddáš servodatdoaimmaid pandemiija vuolde, ja movt dat nagodedje bisuhit doaimmaset. Soames servodatdoaimmat ja doaimmahagat lea sierra namuhuvvon.

VIII oasis mii geahčadit covid-19-pandemiija váikkususaid. Mii válddahit dearvvašvuodalaš

váikkususaid mas álggos čalmmustahttit covid-19 váikkususaid. Dasto mii gahčadit eará dearvvašvuodaváikkususaid, mas mii leat deattuhan váikkususaid álbmotjovkui geat eai ožžon dearvvašvuodabálvalusaid danin go covid-19 vuoruhuvvui. Mis lea maiddá leamašan viiddis álbmotperspektiiva go mii leat geahčadan ahte sáhttet go čuohcan psyhkalaš dearvvašvuhtii ja eallinvieruide. Viidáset mii čilget váikkususaid mánáide ja nuoraide, ja earuhit váikkususaid manahuvvon oahpahasain ja váikkususaid hearkkes mánáide ja nuoraide. Loahpas mii fuomášuhttit pandemiija ekonomalaš váikkususaid.